

MÖVZU 7. Audit fəaliyyətinin əsasları və təşkili

Plan:

1. Auditin yaranma tarixi, mahiyyəti, əhəmiyyəti və vəzifələri.
 - a) Azərbaycanıanda auditin yaranma və inkişafı.
2. Auditin formaları, təşkili və nətiyələri rəsmiləşdirilməsi.
 - a) Hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətində auditin əhəmiyyəti.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası JPM-nin 143 maddəsi.
2. «Audit xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı 16 sentyabr 1994-jü il.
3. «Mühasibat uçotu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı 02 sentyabr 2004-jü il.
4. Azərbaycan Respublikası Vergi Məjəlləsinin 32-52-ji maddələri. Bakı, 2004-jü il.
5. Q.Rzayev. «Mühasibat uçotu və audit». Bakı, 2002-ji il.
6. Ş.Abdurahmanov, Q.Rzayev. «Məhkəmə mühasibatı». Dərs vəsəti. Bakı, 2005-ji il.
7. T.M.Dmirtyenko, S.Q.Sadayen. «Sudbenaya buxqalteriya». Uçebnik. Moskva, 1999.
8. N.Q.Roqov. «Osobennosti uryavleniya xişeyniy i stroitelnix orqanizatsiyax». Vrolqograd, 1976.

GİRİŞ

Audit –əmtəə istehsalı və satışı, xidmət göstərilməsi və iş görülməsi ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərində mühasibat uçotunun dəqiq və dürüst aparılmasının, mühasibat və maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanılmasıdır.

Audit yoxlanılması məcburi və ya könüllü (təsərrüfat subyektlərinin öz təşəbbüsü ilə) ola bilər. Qanunvericiliyə görə öz maliyyə hesabatlarını dərc etdirməli olan təsərrüfat subyektləri üçün, habelə qanunvericilik aktları ilə bilavasitə nəzərdə tutulmuş hallarda və ya səlahiyyətli dövlət orqanlarının müvafiq qərarlarına əsasən (sifarişi ilə) həyata keçirilən audit məcburi, digər hallarda isə könüllüdür.

Auditor xidməti bir tərəfdən sərbəst auditor və ya auditor təşkilatı, digər tərəfdən isə auditor təşkilatı arasında bağlanmış və yoxlamanın məzmununu, aparılması müddətlərini, məsləhət xidmətlərinin həcmi, ödəniş məbləğini və qaydasını, eləcə də tərəflərin məsuliyyətini nəzərdə tutan müqavilə əsasında göstərilir.

Auditor haqqında ilk sənəd Avropanın digər məkanında müəyyən olunmuşdur. İngilisdilli ölkələr içərisində auditor fəaliyyətinə aid olan məlumatlar, alimlərin müəyyən etdiyinə görə 1130-ju ildə İngiltərə və Şotlandiyanın «Xəzinə» adlanan arxivində saxlanılan sənədlər içərisində aşkar edilmişdir.

Auditor müəssisə təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətini yoxlamaq və onun göstərijilərinin etibarlı olduğunu müəyyən etməklə yanaşı, xərjlərin düzgün sərf olunması, mənfəətin artırılması və təsərrüfat fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün konkret tədbirlər planı tərtib edir. Auditi müəyyən mənada sahibkarlıq fəaliyyətinin ekspertizası adlandırmaq olar. Göstərilən vəzifənin həlli auditorun iqtisadi subyekti ilə bağlılığı müqavilə əsasında yerinə yetirilir. Ona görə də auditoryüksək biliyə malik olan mütəxəssis

olmaqla yanaşı, səriştəli və müstəqilliyini təmin etmə xarakterinə malik olan şəxs olmalıdır.

Sual 1.

Auditor tarixinin bir neçə yüz illərdən artıq inkişaf tarixi vardır.Hələ bizim eradan əvvəl,təxminən 200-jü ildə Roma imperiyası dövründə maliyyə və məhkəmə işlərini aparan vəzifəli şəxslər dövlət mühasiblərinin fəaliyyəti üzərində nəzarət edirdilər.

Nəzarət vəzifəsini icra edən vəzifəli şəxslərin hesabatları Romaya göndərilir və dinlənilirdi. Belə təjribə ilə əlaqədar olaraq «auditor» termini yaranmışdır ki, bu da latınja «dinləyiji» mənasını ifadə edir.

Amerikada auditor yoxlaması formasında ilk əməliyyat 1631-ji ildə Hollandiyadan ABŞ-ın Plimuta, Massaqusetts ştatına mühasib göndərilmiş və ödənilməmiş borjların vəziyyəti yoxlanılmışdır.Lakin auditin qanunverijilik vətəni Böyük Britaniya hesab olunur ki,1844-jü ildə şirkətlər haqqında bir sıra qanunlar qəbul olunmuşdur.Həmin qanunlara görə şirkətlər ildə bir dəfədən az olmayaraq xüsusi mütəxəssislər dəvət etməklə mühasibat əməliyyatları üzrə yoxlamalar təşkil etməli və onun nəticələrini xüsusi hesabatla səhmdarların yığıncağında müzakirə etməli idilər.

Bütün dünya ölkələrinin təjribəsi göstərir ki, təsərrüfatdaxili iqtisadi nəzarət yeni idarəetmə sistemində mühüm vasitələrdən hesab olunur.Tarixi baxımdan iqtisadi əməliyyatların aparılmasında idarə etmədə nəzarətin böyük roluna həmişə diqqət verilmişdir. Tarixçilərin təsdiq etdiyinə görə insanlar hesabatın müxtəlif formaları ilə 6000 il əvvəl tanış olmuşlar.

Bir sıra fundamental iqtisadi proseslərin həllində uçot və iqtisadi nəzarətin vacibliyi orta əsr alimləri tərəfindən qeyd olunmuşdur. Hətta beklə fikirlərdə Platonun və Aristotelin adlarə çəkilir. O dövrdə uçot və iqtisadi

nəzarət haqqında müəyyən fikirlər olmasına baxmayaraq az yazılar olunmuşdur.

Auditor haqqında ilk sənəd Avropanın digər məkanında müəyyən olunmuşdur. İngilisdilli ölkələr içərisində auditor fəaliyyətinə aid olan məlumatlar, alimlərin müəyyən etdiyinə görə 1130-ju ildə İngiltərə və Şotlandiyanın «Xəzinə» adlanan arxivində saxlanılan sənədlər içərisində aşkar edilmişdir.

Bununla əlaqədar olaraq qeyd olunmuşdur ki, 24 mart 1324-jü ildə İngiltərə kralı 2-ji Eduard özünün xüsusi fərmanı ilə üç şəxsi auditorunu təyin etmişdir. Doğrudur, o dövrdə həmin şəxslər hazırda bizim düşündüyümüz auditor keyfiyyətinə malik olmamışlar. Lakin elan olunmuş kral fərmanından aydın olur ki, həmin şəxslər auditor vəzifələrini icra etmişlər.

Àóäèîð òëäîÿòëíëí éàðàíà òàðèðè 18-jè ÿñðÿ òÿñàäöò ääèð. Áâëÿ èè, îÿøúòð éíÿèèñ ñèéàñÿò÷èñè äÿ èãðèñàä÷ûñû Úíðÿ Óíòñíí øíðèàíäèéäèü èíííàðñàíòèèðà þç íòùàñèáàò ùàñàáéàðúííí éíðèàíúèìàñúíú òÿèèèò àðìèøäè. Êá÷èðèëÿíí éíðèàíäèéàðúíí íÿðèjèëÿðè ÷íð éöèñÿê îèäöúííäáí þç íäáàíòèüüü, òÿñèñèèèè äÿ òöäíÿñÿíäèèèè èèÿ ää äàçàííúø øíðèàíäèéäèüèèð áó íðàèðèèáíú ääâàì àðäèðìèøëÿð.

Ñííðäâáí àóäèîð ñÿíÿòè èíèèøàò àðìÿëÿ áàøèàíúø äÿ 1854-jö èèäÿ íòùàñèá àóäèîðèèðú áèðëÿøäèðÿíí “íòùàñèáéÿð jÿìèééÿòè” éàðäâüèìúøäü. Àóäèîðèöúííí ÿáíèøëÿííÿñè 1862-ji èèäÿ Áðèòàíééá øèðëÿòèÿðèííí ùàñàáéàðúííí äÿ ùàñàáàðèèðúííí èèäÿ 1 äÿöÿäÿíí àç îèìàéàðäâ íöèÿâ äàéääää éíðèàííàñú áàðÿäÿ äàííííí äÿáóè ääèèÿñè èèÿ íÿðèjèëÿíäè.

Éáíè éàðàííúø îèáí àóäèîð ñÿíÿòè ÷íð àç áèð ääððäâ äèÿÿð Áâðííà þèëÿëÿðèíÿ – Àèìàíééééá, Óðàíñàéá, Èòäèèèéáéá äÿ ùÿòòà ÁÁØ-à ää éàéüèìàüà áàøèääü äÿ áó þèëÿëÿðäÿ àóäèîð èíñòèðòòèèðú éàðàíäü. Öÿíÿèè ÕÕ ÿñðäÿ –1932-jè èèäÿ Áèìàíééääâ äíéóèìóø Áóäèîðèèðú èíñòèðòòóíà íòàñèð äþâðöìöçäÿ êþíöèèè îèàðäâ 5000

600 illik əyləşməyə ehtiyac duyulur, bu əyləşmənin 80%-i ödənilir. Azərbaycanın 1994-cü ildən etibarən

Müasir dövrdə idarəetmə sistemində nəzarət elə bir sahədir ki, ondan geniş istifadə edilməsi əsasında ölkə iqtisadiyyatının hansı sahəsindən asılı olmayaraq, istər müəyyən müəssisə və şirkətin təsərrüfat maliyyə fəaliyyətinə aid olsun, istərsə də dövlət quruluşu və iqtisadiyyat ilə əlaqədar məsələlər olsun, ondan istifadə olunması ilə mövjud fakt və dəqiq vəziyyət araşdırıla və öyrənilə bilər, fəaliyyətin daha da inkişafı, təkmilləşdirilməsinə dair düzgün, real qərarlar qəbul edilməsinə əsas verir.

Müasir şəraitdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafında audit nəzarətinin xüsusi əhəmiyyəti və rolu qeyd olunmalıdır. Hazırda bütün dünya ölkələrində audit xidməti geniş şəkildə inkişaf etmiş və iqtisadiyyatın bütün sahələrində özünün nəzarətedici mövqeyini əsaslı şəkildə möhkəmləndirmişdir. Qərbi ölkələrində auditin 150 ildən artıq inkişaf tarixi vardır.

Ümumiyyətlə, dünya ölkələrində audit fəaliyyətinin əsaslı inkişafı audit üzrə transmilli şirkət və firmaların yaradılmasına, onların filiallarının təşkilinə imkan vermişdir. Firmaların auditor xidmətləri çox yüksək səviyyədə qiymətləndirilir. Bunun nəticəsidir ki, 1988-ci ildə dünya ölkələrində olan auditor firmalarının gəliri 6,5 milyon ABŞ dolları həjmində olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, mühasib-auditorlar Böyük Britaniyada XIX əsrin ortalarında fəaliyyətə başlamışdır. 1862-ci ildə İngiltərədə, 1867-ci ildə Fransada və 1937-ci ildə ABŞ-da auditin labüdlüyü haqqında qanun qəbul edilmişdir.

Azərbaycan respublikası iqtisadiyyatının hazırkı inkişaf mərhələsi nəzarət sisteminin daha da genişlənməsi və onun bütün imkanlarından tam istifadə edilməsini qarşıya qoyur. Respublikamızda ixtisaslaşdırılmış

müstəqil nəzarət funksiyasını yerinə yetirən audit xidmətindən geniş və səmərəli istifadə olunmalıdır.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, audit üzrə Beynəlxalq Standartların müəyyən etdiyi qaydalara görə bütün dünya ölkələrində hər bir müəssisə və şirkətin illik mühasibat uçotu və hesabatı audit yoxlamasından keçdikdən, ona audit rəyi verildikdən sonra həmin hesabat ölkənin maliyyə, vergi orqanları və kənar şəxsləri tərəfindən hesabat hüququnda qəbul olunur. Audit yoxlamasından keçməyən mühasibat hesabatı qanuni hesabat kimi qəbul oluna bilməz.

Auditor müəssisə təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətini yoxlamaq və onun göstərijilərinin etibarlı olduğunu müəyyən etməklə yanaşı, xərjlərin düzgün sərf olunması, mənfəətin artırılması və təsərrüfat fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün konkret tədbirlər planı tərtib edir. Auditori müəyyən mənada sahibkarlıq fəaliyyətinin ekspertizası adlandırmaq olar. Göstərilən vəzifənin həlli auditorun iqtisadi subyektə bağlılığı müqavilə əsasında yerinə yetirilir. Ona görə də auditor yüksək biliyə malik olan mütəxəssis olmaqla yanaşı, səriştəli və müstəqilliyini təmin etmə xarakterinə malik olan şəxs olmalıdır.

Azərbaycan Respublikasında auditor fəaliyyətinin təşkili və onun həyata keçirilməsi respublikanın 16 sentyabr 1994-jü il tarixli «Auditor xidməti haqqında» Qanunun qəbul olunması ilə başlanmışdır. Həmin Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası yaradılmışdır. Auditorlar Palatası respublikada auditor xidmətinin dövlət tənzimlənməsini və inkişafını təşkil edən, mülkiyyətçilərin əmlak hüquqlarını, dövlətin və təsərrüfat sistemlərinin, auditorların mənafeələrini müdafiə edən, sərbəst auditorların və auditorlar təşkilatlarının fəaliyyətinə nəzarət edən müstəqil maliyyə orqanıdır.

Auditorlar palatası haqqında qanunda deyildiyi kimi, «Audit əmtəə istehsalı və satışı, xidmət göstərilməsi ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərinə mühasibat uçotunun dəqiq və dürüst aparılmasının

mühasibat və maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanılmasıdır.»Audit xidməti sahibkarlıq fəaliyyəti olmaqla, sifarişçiyə xidmət göstərilməsi, sifarişçinin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması vəzifələrini yerinə yetirir.

Audit fəaliyyətinin həyata keçirilməsi və təkmilləşdirilməsi sahəsində keçən dövr ərzində müəyyən işlər görülmüşdür.1999-ju ilin ayında respublikamızda ABŞ-ın Daxili Auditorlar İnstitutunun «Audit-Azərbaycan» bölməsinin açılması da aparılan işlərin nətiyyəsidir.Nəzərə almaq lazımdır ki, ABŞ-ın daxili Auditorlar İnstitutu dünyanın hər yerində fəaliyyət göstərən auditorları təşkilatlandırır və bu peşəni daha da inkişaf etdirmək üçün köməklik göstərir.

ABŞ-da yüksək ixtisaslı mütəxəssislik imkanına malik olan daxili auditorlar təşkilatı 1941-ji ildə yaradılmış və Daxili Auditorlar İnstitutu adlanmışdır.İnstitut özünün beynəlxalq mərkəzini 1070-ji ilin əvvəlindən Florida Ştatına keçirmişdir.

Hazırda institut dünya ölkələrində fəaliyyətdə olan auditorlar təşkilatları içərisində özünün yüksək səviyyəli mütəxəssisliyi ilə fərqlənir.İnstitutun ABŞ-da bölmələrindən başqa həmin ixtisas profili üzrə Avstraliyada,KXR-da,Hindistanda,İzraildə, Yaponiyada, Malayziyada,Yeni Zellandiyada,Jənubi Amerikada,Böyük Britaniyada və Şimali İrlandiyada milli institutları vardır.İnstitut özünün fəal işi ilə daxili auditorların fəaliyyətini əlaqələndirməklə,ümumi təhsilin genişləndirilməsi ilə yanaşı, auditor təjribəsi ilə əlaqədar olan müəssisələrə aid müəyyən normaların tərtib olunmasını həyata keçirir.

Bütün bunlarla yanaşı, respublikamızda auditorlar fəaliyyətinin köklü genişlənməsinə böyük ehtiyaj vardır.Xüsusilə respublikamızda nazirlik, komitə və başqa mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında mövjud olan nəzarət-təftiş qruplarının ləğv olunması auditor xidmətinin hərtərəfli genişlənməsi üçün şərait yaratmışdır.Audit xidmətindən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrlə yanaşı, bütün idarə, müəssisələrdə və şirkətlərdə istifadə olunmalıdır.Respublikada audit xidmətinin daha da

genişləndirilməsi məqsədi ilə «Audit xidməti haqqında» qanunda müəyyən əlavələr ediləsinə ehtiyaj vardır.

Dünya ölkələrinin audit təjribəsindən istifadə edərək və qəbul olunmuş Beynəlxalq Audit Standartlarına uyğun olaraq respublikadakı sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrin, şirkətlərin, dövlət müəssisələrinin audit yoxlamalarından keçmələri və onların illik maliyyə hesabatlarına auditor rəyinin verilməsinin labüdlüyünün həll olunması məqsədəuyğun olar və həmin müəssisələrin qarşılıqlarına qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsində nəzarəti təmin etmiş olardı. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda bəzi dövlət müəssisələrində illik təsərrüfat–maliyyə fəaliyyətinin təftişinin ləğv olunması, onların fəaliyyətində ciddi çatışmazlıqların əmələ gəlməsi ilə nəticələnmişdir.

Beləliklə, göstərilənlər belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində təsərrüfatdaxili nəzarət, audit nəzarəti və təsərrüfatın idarə olunması ilə əlaqədar olan digər nəzarət formaları hərtərəfli genişlənməli və təkmilləşdirilməlidir.

Nəzarət-idarəetmədə ən vacib vasitələrdən biridir. Heç bir idarəetmənin onun fəaliyyətinə aid olan qanunçuluğun düzgün yerinə yetirilməsinə nəzarət olmadan faydalı hesab etmək olmaz. Nəzarətsizliyin hərj-mərjliklə nəticələnməsini sübut etməyə ehtiyaj yoxdur.

Auditor fəaliyyətinin əsas məqsədi iqtisadi subyektlərin mühasibat(maliyyə) hesabatlarının və təsərrüfat əməliyyatlarının mövjud olan qanunverijiliyə və normativ aktlarda uyğunluğunu müəyyən etməkdir.

Beləliklə, audit yoxlamasının məqsədi maliyyə hesabatlarının yoxlanılması ilə, hesabatların düzgünlüyünün təsdiqi və ya onların qeyri-düzgün olmasının müəyyən olunması, yoxlanılan dövrdə məsrəflərin, gəlirlərin və müəssisə fəaliyyətinin maliyyə nəticələrinin uçotda və hesabatda tam, düzgün və diqiq əks etdirilməsinin yoxlanılması, mühasibat uçotunun və hesablarının şəraiti qaydalarını tənzimləyən qanunverijiliyə və

normativ sənədlərə əməl olunmasına nəzarət və müəssisə əmlakının daha səmərəli istifadə imkanlarının müəyyən olunmasıdır.

Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası haqqında Əsasnamənin 13-jü maddəsində sərbəst auditorlar və auditor təşkilatlarının vəzifələri aşağıdakı qaydada müəyyən olunmuşdur :

auditin aparılmasında Azərbaycan Respublikası qanunverijiliyinin tələblərinə hökmən riayət etmək;

auditor yoxlamalarını və digər xidmətlərini keyfiyyətli həyata keçirmək;

yoxlanmalı müəssisədə şəxsi əmlak mənafeyi, yoxlanılan müəssisənin rəhbərliyindən hər hansı şəxslə birbaşa qohumluq əlaqəsi, müəssisənin təsisçisi, mülkiyyətçisi və ya səhmdar olduqda, müəssisədə bundan əvvəl öz peşə fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlər göstərdikdə auditorlara həmin müəssisələrdə audit aparmaq qadağandır və bu barədə sifarişçiyə xəbər verilməlidir;

sifarişçinin mühasibat uçotunun və hesabatının vəziyyətinin düzgünlüyünü, qüvvədə olan qanunlara və normativ aktlara uyğunluğunu yoxlamaq;

auditin aparılması zamanı aşkar edilmiş bütün pozuntular, mühasibat uçotunun aparılması və hesabatların tərtibi ilə bağlı pozuntular haqqında sifarişçinin rəhbərliyinə məlumat vermək;

sifarişçinin tələbi ilə aparılan audit zamanı əldə edilən məlumatı (məhkəmə orqanlarının tələb etdiyi hallar istisna olmaqla) məxfi saxlamaq;

yoxlama gedişində alınmış və ya tərtib edilmiş sənədlərin qorunub saxlanılmasını təmin etmək.

Azərbaycanda auditin yaranması və inkişafı.

Azərbaycan Respublikasında auditin yaranması bilavasitə respublikada suverenliyin əldə edilməsi və bazar iqtisadiyyatına keçidlə

əlaqədar, iqtisadi subyektlərin təsərrüfat-maliyyə fəaliyyəti üzərində iqtisadi nəzarət sisteminin yenidən qurulması ilə əlaqədar həll olunmuşdur.

Məlumdur ki, keçmiş SSRİ-nin tərkibində olan ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında idarə və müəssisələrin təsərrüfat-maliyyə fəaliyyəti üzərində iqtisadi nəzarət həmin dövrdə mövcud olan inzibati-amillik sistemi tələbləri əsasında aparılırdı. Beləliklə, Azərbaycanda ümumiyyətlə audit yox idi. Ölkə daxilində bütün iqtisadi nəzarət sistemi nazirliklərin, birliklərin tabeliyində təşkil olunmuş nəzarət-təftiş orqanları tərəfindən aparılırdı.

Rusiya iqtisadiyyatında auditor xidmətinin təşkili ilə əlaqədar olaraq təşəbbüslər olsa da, onlar əsaslı şəkildə inkişaf etməmişdir. Bəzi məlumatlara görə Rusiyada auditor ixtisası 1-ji Pyotr tərəfindən müəyyən olunmuşdur. Rusiyada auditor andlı mühasib adlandırılırdılar. Tarixən üç dəfə 1889, 1912 və 1928-ci illərdə auditor institutunun yaradılmasına təşəbbüslər olmasına baxmayaraq, nəticəsiz qalmışdır.

Azərbaycan respublikasında auditor fəaliyyətinin təşkili ilə əlaqədar olaraq 1991-ci ilin iyulunun 31-də Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti respublika Maliyyə Nazirliyi yanında «Təsərrüfat Hesablı Auditor Mərkəzi»nin yaradılması haqqında qərar qəbul etmişdir.

Həmin qərarın icrası ilə əlaqədar olaraq «Təsərrüfat Hesablı Auditor Mərkəzi haqqında Əsasnamə» təsdiq olunmuşdur. Azərbaycan respublikası Maliyyə Nazirliyi yanında Təsərrüfat Hesablı Auditor mərkəzi nazirliklər və baş idarələrin, müəssisə, idarə və təşkilatların, kooperativlərin sifarişləri əsasında, habelə hüquq-mühafizə orqanlarının tələbi ilə müqavilə üzrə haqqı ödənilməklə, təftiş və yoxlamalar keçirməli, təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsinə dair metodiki və əməli yardım göstərilməsi müəyyən olunmuşdur.

Auditor Mərkəzinin işinin həjmi şəraiti və yoxlamalar keçirilməsi təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsinə dair metodik və məli yardım

göstərilməsi üçün sifarişçilərlə bağlanan müqavilələrin məbləği ilə müəyyən olunurdu.

Daha sonra 27 mart 1992-jı il tarixli Azərbaycan Respublikası Nazirlər kabinetinin qərarı ilə respublika Maliyyə Nazirliyində Lisenziya Komissiya yaradılmışdı.

1994-1996-jı illərdə Azərbaycan Respublikasında beynəlxalq standartlara uyğun olan müstəqil auditor xidmətinin təşkili ilə əlaqədar olaraq normativ-hüquqi aktlar qəbul edildi.1994-jü ilin sentyabrın 16-da «Auditor xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu qəbul olunmuşdur.

1995-jı ilin iyunun 20-də Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatasının təşkili ilə əlaqədar qərar qəbul olunmuşdur.Azərbaycan Respublikası Milli məjlisinin 1995-jı il 19 sentyabr tarixli qərarı ilə «Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası haqqında Əsasnamə» qəbul olundu. Beləliklə, 1996-jı ilin aprelindən Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası öz fəaliyyətinə başlamışdır.

Auditorlar Palatasına Azərbaycan Respublikası ərazisində auditor xidmətinin dövlət tənzimlənməsini təşkil etmək, bu sahənin inkişafına, təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş normativ aktlar, tədiblər sistemi hazırlamaq, dövlətin, təsərrüfat subyektlərinin və auditorların mənafeyinin müdafiəsini təmin etmək, auditorların fəaliyyətinə nəzarət etmək vəzifəsinin yerinə yetirilməsi həvalə edilmişdir.

Auditorlar Palatası fəaliyyətə başladıqdan sonra xeyli işlər görülmüşdür.1996-2000-jı illər ərzində Respublikada göstərilən auditor xidmətinin həjmi 3,3 milyard manatdan 15,6 milyard manata qədər,yəni 4,7 dəfə artmışdır.həmin dövrdə keçirilən imtahanlarda 203 nəfər Azərbaycan vətəndaşı auditor adı almaq üçün müvafiq qaydada imtahanlarda iştirak etmiş və onlardan 151 nəfərinə Lisenziya verilmişdir.Onların böyük bir hissəsi beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə keçirilən kurslarda öz ixtisaslarını artırmışlar.

Auditor Palatası yaranana qədər Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi yanında təşkil olunmuş «Azəri-audit» mərkəzi tərəfindən 15 avqust 1995-ci ildə 24 nəfər imtahan vermiş və onlara da respublika Auditorlar palatasının Lisenziyası verilmişdir. 1996-2000-ci illər ərzində Azərbaycan respublikasında 26 yerli və 6 xarici ölkə təşkilatına auditori fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün Lisenziyalar verilmişdir.

Sual 2.

Auditor fəaliyyəti, sahibökarlıq fəaliyyəti olmaqla sifarişçi ilə bağlanmış müqavilə əsasında iqtisadi subyektin təsərrüfat – maliyyə fəaliyyətini əhatə edən mühasibat(maliyyə) hesabatı göstərijilərini mühasibat sənədlərini, vergi deklarasiyası, maliyyə öhdəliklərini yoxlamaq və digər xidmətlər göstərmək vəzifəsini yerinə yetirir. Audit iqtisadi subyektin maliyyə göstərijilərinin etibarlılığını yoxlamaqla yanaşı, onun təsərrüfat fəaliyyətinin daha yüksək səviyyədə qurulması, idarə edilməsi və məsrəflərinin məqsədəuyğun sərf olunması ilə mənfəətin yüksəldilməsinə dair optimal təkliflər hazırlayır. Bununla əlaqədar olaraq bir qayda olaraq auditori sahibkarlığın ekspertizası adlandırırırlar.

Qərb ölkələrinin geniş şəkildə inkişaf etdiyi bazar iqtisadiyyatı ölkələrində Auditor nəzarəti daxili və kənar aüudite ayrılır.

Daxili audit idarəetmə nəzarəti sisteminin ayrılmaz və mühüm elementi olmaqla müstəqil, təminatveriji və məşvərətçi fəaliyyətdir. Daxili audit müəssisədə şəffaf informasiya mühiti yaratmaqla, onun fəaliyyətinin daha dərin və əsaslı təhlilinə, daha səmərəli fəaliyyət sistemi yaratmağa şərait yaradır. Dünyanın bir sıra ölkələrində daxili audit ölkə iqtisadiyyatı üçün məjburi hesab olunaraq bütün təbəçiliyində müəssisə olan birliklərdə təşkil olunur.

Daxili audit müəssisə tərkibində müstəqil struktur bölməsi və ştat vahidi kimi fəaliyyət göstərir və daxili nəzarət orqanı olmaqla, yalnız

müəssisənin rəhbərinə və ya direktorlar şurasına tabedir, onun müəyyən etdiyi məsələləri araşdıraraq nəticələri haqqında yalnız ona hesabat və informasiya verir.

Daxili auditin tələb olunan şəkildə təşkil olunması müəssisənin tərkibində fəaliyyət göstərən digər bölmə və şöbələri, maddi-məsul şəxslərin öz xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsi məsuliyyətini artırmağa, təsərrüfat əməliyyatlarının ijasında neqativ halların qarşısının alınmasında mühüm rol oynayır. Bunlarla yanaşı daxili audit kənar audit üçün bir sıra əsaslı məsələlərdə informasiya mənbəyi olmaqla, mövcud qanunçuluğun gözlənilməsində böyük əhəmiyyəti vardır.

Kənar audit təsərrüfat subyektinin mühasibat uçotunun və mühasibat (maliyyə) hesabatının düzgünlüyünü obyektiv qiymətləndirmək məqsədi ilə aparılır.

Kənar audit müstəqil, sərbəst auditorlar və ya auditor firmaları tərəfindən qarşılıqlı bağlanmış müqavilə (sifariş) əsasında icra olunur. Kənar auditini fərqləndirən xüsusi jəhət ondadır ki, auditor yoxlanması aparan auditorlar həmin müəssisədə heç bir maraqları olmur. Başqa sözlə desək, onlar həmin müəssisənin təsisçiləri, mülkiyyət sahibləri, səhmdarların və ya mühasibat (maliyyə) hesabatı, mühasibat uçotu fəaliyyətinə cavabdeh olan şəxslər, müəssisə rəhbərliyi ilə xidməti, qohumluq əlaqələri olmayan şəxslərdir.

Mövcud olan qanunvericiliyə görə iqtisadi subyektə müəyyən kommersiya və digər şəxsi əlaqələri olan auditor firmalarının auditorları həmin müəssisədə auditor yoxlaması apara bilməzlər. Belə hallar müəyyən olunduqda auditor aparan şəxslərin auditorluq hüququ ilə əlaqədar lisenziya ləğv oluna bilər.

Kənar auditin əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

Müəssisə maliyyə fəaliyyəti ilə əlaqədar olan mühasibat uçotu, hesabatı göstərijlərinin tam, etibarlı və düzgün əks olunmasının yoxlanılması;

Uçot,hesabatın aparılması,müəssisə aktivinin,öhdəçiliyinin və özünəməxsus kapitalının tənzimlənməsini müəyyən edən qanunverijildik və normativ aktların düzgün iyrasına nəzarət;

Özünəməxsus əsas və dövriyyə vəsaitlərin,maliyyə ehtiyatlarının və kənar mənbələrdən jəlb etməklə istifadə olunması imkanlarını müəyyənləşdirmək;

Vergi ödənişi üzrə hesablamaların düzgünlüyü və müəssisə maliyyə vəziyyətinin yüksəldilməsi ilə əlaqədar optimal təkliflərin hazırlanması;

Müəssisə mühasibat balansının,mənfəət və zərərlər, əsas kapitalın hərəkəti və illik mühasibat (maliyyə) hesabatına əlavə olunmuş izahatlı arayışda əks olunmuş jöstəriylərin düzgünlüyünün yoxlanılması və s .

Kənar auditin nətiyləri ilə əlaqədar olaraq auditorlar və ya auditor firması tərəfindən yoxlanılan müəssisədə mühasibat uçotu,hesabatının daxili nəzarəti vəziyyətinə və illik hesabatın düzgünlüyü haqqında yazılı rəy tərtib olunur.Sifarişçi ilə bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq kənar auditor sifarişçi üçün müxtəlif layihələr,biznes planı, arayışlar da tərtib etməklə onu müəssisə rəhbərliyinə təqdim edə bilərlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, müəssisə auditoru yoxlama aparmaq üçün sərbəst özü seçir.

Azərbaycan Respublikasının «Auditor xidməti» haqqında qanunda müəyyən olunmuşdur ki,audit yoxlaması məjburi və ya könüllü (təsərrüfat subyektinin öz təşəbbüsü ilə) ola bilər. Qanunverijiliyə görə öz maliyyə hesabatlarını dərij etdirməli olan təsərrüfat sübyektləri üçün, habelə qanunverijilik aktları ilə bilavasitə nəzərdə tutulmuş hallarda və ya səlahiyyətli dövlət orqanlarının müvafiq qərarına əsasən (sifarişçi ilə) həyata keçirilən audit məjburi,digər hallarda isə könüllüdür.

Mövjud qanunverijiliyə görə səhmdar jəmiyyətləri,xarici investisiyalı müəssisələr,banklar və digər kredit təşkilatları,məhdud məsuliyyətli müəssisələr,investisiya fondları,maliyyə-sənaye qrupları üzrə audit məjburidir.

Könüllü audit iqtisadi subyektin qərarı üzrə auditor firması və ya auditorla bağlanmış müqavilə əsasında həyata keçirilir. Belə yoxlamanın xüsusiyyətinin ümumi həjmini və göstərijilərinin miqyasının sifarişçi müəyyən edir.

Auditin təşkili və nəticələrinin rəsmiyyətə salınması.

Auditor yoxlamaları keçirilərkən müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin aşağıdakı sahələri auditə jəlb olunur :

- təsis sənədlərinin, nizamnamə kapitalının formalaşmasının auditi;
- təsisçilərlə hesablaşmanın auditi;
- əsas vəsaitlərin uçotunun və saxlanması auditi;
- qeyri-maddi aktivlərin uçotunun auditi;
- istehsal ehtiyatlarının saxlanması və uçotunun auditi;
- hazır məhsulların uçotunun auditi;
- məhsul satışı göstərijilərinin auditi;
- kassanın və kassa əməliyyatlarının auditi;
- hesablaşma hesabı ilə əlaqədar əməliyyatların auditi;
- valyuta hesabı üzrə əməliyyatların auditi;
- mal satan və alijılarla hesablaşmaların auditi;
- mənfəətin formalaşmasının auditi;
- mənfəətin təyinatı üzrə istifadə olunmasının auditi;
- mühasibə uçotunun təşkilinin auditi;
- mühasibat(maliyyə) hesabatının auditi.

Müəssisələrdə auditor fəaliyyətinin başlanması və təşkilində ilk mərhələ sifarişçinin seçilməsidir. Hər bir müəssisədə aparılmış auditor fəaliyyəti ilk növbədə seçilən müəssisənin xüsusiyyətlərindən, onların iş həjmindən və auditin keçirilmə vaxtından xeyli asılıdır.

Məlumdur ki, auditor fəaliyyəti mövsümi fəaliyyət daşıyır, yəni audit bir qayda olaraq hər bir müəssisədə ilin yekunu ilə əlaqədar olaraq

aparılır.Lakin auditor firmaları sahibkar olmaqla, daimi fəaliyyət göstərməli,mənfəət əldə etməlidirlər.Ona görə də auditor firmaları ilin yekunu ilə əlaqədar olaraq auditor yoxlaması aparmaqla yanaşı,digər nəzarət formaları ilə də məşğul olmalıdırlar.

Bununla əlaqədar olaraq auditor firmaları və sərbəst auditorlar öz sifarişçilərində mühasibat uçotunun sahmana salınması,mühasibat (maliyyə) hesabatının tərtib olunması,onlarda təhlil əməliyyatlarının aparılması, məsləhətlər verilməsi və s.məsələlərlə məşğul olmalıdırlar.

Auditor xidmətinin vacib məsələlərindən biri yoxlamanın yüksək səviyyədə keçirilməsidir.Bu işə, ilk növbədə firmanın auditor kadrlarının keyfiyyəti, onların ixtisas təjribəsi, auditor prinsipləri və standartlarının düzgün tətbiq olunması, nəzarətin mövjud olan metodoloci prinsiplərinin öyrənilib təjribədə istifadə olunması və s. Göstərijilərdən asılıdır.

Bu da gizli deyil ki, sərbəst bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə ölkədə neqativ halların genişlənməsi müşahidə olunur.Xüsusi ilə mövjud olan əmlakın və pul vəsaitinin mənimsənilməsi,saxtakarlıq,korrupsiya və iqtisadi jinayət əməliyyatları xeyli artmışdır.

Belə bir şəraitdə hər bir auditor təşkilatının sifarişçini seçməsi çox ciddi və vacib məsələdir.Bu xüsusilə ona görə lazımdır ki, auditor firması qazandığı imijini itirməsin.

Mövjud olan qanunverijiliyə görə auditor firması hər hansı iqtisadi subyektin təşkilati-hüquqi və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, göstərilə bilər.Bunun əsasında iqtisadi subyekt sərbəst auditoru və auditor firmasını özü sərbəst seçir.

Sifarişçi müəssisə auditor xidməti göstərilməsinə dair auditor təşkilatına şifahi və yazılı mürəjət etməklə, auditor xidməti göstərilməsinin məqsədini və audit prosesində yoxlanılması zəruri olan məsələləri,audit yoxlamasının həjmini göstərir. Auditor firması qarşıya qoyulan məsələ ilə əlaqədar olaraq, sifarişçiyə razılığa dair javab verir.

Sifarişçiyə javab verilməzdən əvvəl auditor işin həjmini müəyyən etmək məqsədi ilə, zəruri hallarda audit aparılacaq obyektə sifarişçi müəssisənin təsərrüfat maliyyə göstərijilərinin öyrəilməsi ilə əlaqədar olaraq müəyyən tədqiqat apara bilər.

Bütün bu göstərijilər Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası Şurasının 1999-cü il 7 dekabr tarixli qərarı ilə təsdiq olunmuş «Audit aparılmasının şərtləri»(məktub-öhdəçilik) milli audit standartlarında öz əksini tapmışdır.

Məktub-öhdəçilikdə audit aparılmasının şərtləri üzrə zəruri məlumatlar, auditorun öhdəlikləri, təsərrüfat subyektinin öhdəlikləri göstərilməlidir. Bunun əsasında ilkin razılıq əldə edilir və auditor xidməti göstərilməsinə dair müqavilə bağlanır.

Müqavilənin tərtib olunması və rəsmiləşdirilməsi qaydası Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası Şurasının 1996-cı il 7 oktyabr tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş «Auditin aparılmasına dair müqavilə» milli audit standartında müəyyənləşdirilmişdir.

Tərtib olunmuş müqavilə ijrasi və sifarişçi tərəfindən imza olunmaqla, 2 nüsxədən ibarət olmalıdır.

Auditin keçirilməsi haqqında təsərrüfat subyekti ilə müqavilə bağlandıqdan sonra auditin planlaşdırılması mərhələsi başlanır.

Planlaşdırma mərhələsində auditin həjmi, yoxlanılan işlər və onların növləri, ijrə müddətləri müəyyən olunmaqla, təsərrüfat subyektinin mühasibat (maliyyə) hesabatının audit nəticələri ilə əlaqədar rəyin hazırlanması üçün lazım olan auditor əməliyyatlarının həjmini və növünü ardıcılıqla göstərən audit proqramı hazırlanır.

Auditor planlaşdırılması əsasən aşağıdakı mərhələlərə ayrılır:

A)auditin ilkin planlaşdırılması;

2)auditin ümumi planının hazırlanması və tərtib edilməsi;

j)audit proqramının hazırlanması və tərtib edilməsi.

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən audit təşkilatlarının audit aparmaları fəaliyyətini planlaşdırmaq üçün mövjud olan qanunverijiliyin tələblərinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası «Auditin planlaşdırılması» milli audit standartında hazırlanmış və Şuranın 1999-cu il 24 mart tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

Qəbul olunmuş həmin standartla auditin keçirilməsi ilə əlaqədar olan bütün əməliyyatlar müəyyənləşdirilir və müəyyən olunmuş prinsiplərə uyğun olaraq auditin ijrasi başlanılır.

Yoxlama dövründə auditor nəticə əldə etmək və sifarişçinin mühasibat (maliyyə) hesabatına dair etibarlı rəy tərtib olunması üçün vəjib olan sübutlar toplanılmalıdır. Həmin toplanan sübutlar lazımi səviyyədə sənədləşdirilməlidir.

Auditor sənədləşdirilməsi auditin planlaşdırılmasına dair sənədlər, müəssisənin təşkilati-hüquqi formasına aid olan məlumatlar, uçot sisteminin öyrənilməsi, mühasibat (maliyyə) hesabat göstərişləri, mühasibat uçotu hesabları üzrə qalıqlar və s. informasiyalar aiddir.

Audit qurtardıqdan sonra iş sənədləri auditorun mülkiyyəti olmaqla, onda qalır.

Azərbaycan Respublikasında auditorun iş sənədlərinin formasını, məzmununu və mahiyyətini müəyyənləşdirmək və auditin yekununu rəsmiləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası 1996-cı il 13 noyabr tarixli qərarı ilə «Auditin iş sənədəli» milli standartını və 1997-ci il 4 fevral tarixli qərarı ilə «Auditorun yekun sənədləri» milli standartını hazırlamış və təsdiq etmişdir.

Auditorun yekun sənədləri aparılan yoxlama nəticəsində auditorun hazırladığı və sifarişçiyə təqdim etdiyi audit aktından, auditor rəyindən və yekun sənədlərindən ibarətdir. Audit aktı və auditor rəyi yekun sənədlərinin tərkib hissəsidir.

Yekun sənədləri yoxlama nəticəsində auditorun müəyyən etdiyi mühüm faktları, nöqsanları və çatışmazlıqları, onların aradan qaldırılmasına dair təklifləri və nəticələri müəyyən edən sənədlər sistemidir.

Auditor yoxlama nəticəsi ilə əlaqədar olan yekun sənədlərini təhvil aktı ilə sifarişçi müəssisənin rəhbərinə təhvil verməlidir.

Auditin təşkili və nəticələrinin rəsmiyyətə salınmasında mühüm mərhələ aparılan audit yoxlamasının nəticələrini əks etdirən auditor rəyinin tərtib olunmasıdır.

«Auditor xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun 8-ji maddəsində «Auditor rəyi auditorun (auditor təşkilatının) imzası və möhürü ilə təsdiq olunmuş, audit aparılan təsərrüfat subyektinin maliyyə vəziyyətinə, maliyyə-təsərrüfat əməliyyatlarının qanuniliyinə, illik mühasibat hesabları maddələrinin doğruluğuna, mühasibat uçotunun mühüm vəziyyətinə verdiyi qiyməti əks etdirən və bütün hüquqi və fiziki şəxslər, dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanları, habelə məhkəmə orqanları üçün hüquqi əhəmiyyəti olan rəsmi sənəddir».

Səlahiyyətli dövlət orqanının qərarına əsasən keçirilmiş yoxlamanın nəticələrini əks etdirən auditor rəyi Azərbaycan Respublikası prosesual qanunverijiliyinə uyğun olaraq təyin edilmiş ekspertizanın rəyi ilə bərabər tutulur.

Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyət göstərən auditorlar təşkilatı və auditorlar fəaliyyətini tənzimlənməsi ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası tərəfindən 1996-cı il 26 dekabr tarixli qərarla «Auditor rəyləri» milli standartı qəbul olunmuşdur. Qəbul olunmuş auditor rəyində, onun tərtib olunması qaydaları, əks olunacaq əsas göstərijilər müəyyən olunmuşdur.

Auditor rəyinin formaları aşağıdakılardır:

Şərtsiz müsbət rəy;

Şərti müsbət rəy;

Mənfi rəy və rəy vermədən imtina etməklə, öz nəticələrini başqa formada ifadə etmək;

Şərtsiz müsbət rəy auditorun və auditor təşkilatının iqtisadi subyektləri mühasibat uçotu və mühasibat(maliyyə) hesabatının doğru və etibarlı olmasına dair fikri göstərməklə, bildirilir ki, maliyyə sənədləri müəssisə tərəfindən qəbul olunmuş mühasibat uçotu prinsiplərinə əsasən tərtib edilmiş və bu qaydalar Azərbaycan Respublikasında mühasibat uçotu,hesabatı və digər hüquqi aktların tələblərinə uyğundur.

Beləliklə, auditor iqtisadi subyektə şərtsiz müsbət rəyi o zaman verir ki, aparılan yoxlama nəticəsində auditor müəyyən etmişdir ki, sifarişçinin maliyyə hesabatı, mühasibat uçotunun dövrü, düzgün olan göstərijiləri əsasında tərtib olunmuş,iqtisadi subyektə mühasibat uçotunun təşkili və aparılması müəyyən olunan prinsiplərə,tələblərə və qəbul olunmuş uçot siyasətinə javab verir,büdcəyə və digər fondlara ödəmələr vaxtında və düzgün hesablanıb ijra olunmuşdur,daxili nəzarət etibarlıdır və mühasibat (maliyyə) hesabatı bütün təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətini əhatə edir.

Şərti müsbət rəy- məhdudiyəti olan rəydir. Şərti müsbət rəy formasında auditor (auditor təşkilatı) təqdim etdiyi rəyde müəyyən əməliyyatların düzgün ijra olunmadığını qeyd etməklə göstərir ki, hesabat dövrü ərzində müəssisənin bütün aktiv, passivlərinin və təsərrüfat – maliyyə fəaliyyətinin uçot və hesabat göstərijiləri Azərbaycan Respublikası qanunçuluğunun tələblərinə uyğundur.Bununla yanaşı ayrı-ayrı uçot əməliyyatlarında buraxılmış səhvləri,amortizasiya hesabatlarındakı yanlış əməliyyatların olmasını,bəzi təsərrüfat əməliyyatlarının uçotda düzgün müxbirləşmə verilməməsinə və s. nöqsanlara görə audit yoxlaması nəticəsi şərti müsbət rəylə rəsmiləşdirilir.

Auditor hesabatlara dair rəy verməkdən imtina edərsə,o təqdim etdiyi arqumentlər əsasında yoxlama nəticəsi haqqında rəy hazırlanmasının mümkün olmadığını göstərir. Auditor yaranmış şəraitlə əlaqədar olaraq göstərir ki, müəssisədə aparılan mühasibat uçotu və hesabatı

əməliyyatları onun hesabat dövründə aktiv və passivinin maliyyə-təsərrüfat nəticəsində düzgün əks olunmasını təmin etmir.

Auditor rəy verməkdən imtina etdikdə, bunu lazımi səviyyədə əsaslandırılmalı və müəyyən olunmuş ciddi nöqsan, çatışmazlıqları göstərməklə, təqdim olunmuş ciddi hesabatın etibarlı olmadığını müəyyənləşdirir. Auditor rəy verməkdən imtina edərkən göstərir ki, auditin aparılması zamanı faktların yoxlanmasının qeyri-mümkünlüyü müəyyən olunmuşdur.

Auditor rəyi iki nüsxədən ibarət tərtib olunur, onlardan biri təsərrüfat subyektinin rəhbərinə verilir, digəri isə auditor təşkilatında qalır.

Audit yoxlamaları zamanı iqtisadi sahələrdə törədilən jinayətlərin profilaktikası, tam, obyektiv və hərtərəfli istintaqı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Əsasən mənimsəmə və israf, vergidən yayınma, pis keyfiyyətli məhsul istehsal edib satma, kredit borjları ödəmədən qəsdəq yayınma, yalançı sahibkarlıq, gömrük ödənişlərinin ödənilməsindən yayınma kimi jinayətlərin aşkar edilməsi, araşdırılması və istintaqı üçün auditor yoxlamaları böyük rol oynayır.

Həmçinin hüquq-mühafizə orqanlarının qərarlarına əsasən keçirilmiş auditor yoxlamaların nəticələrini əks etdirən auditor rəyi Azərbaycan Respublikası prosessual qanunverijiliyinə uyğun olaraq təyin edilmiş ekspertizanın rəyi ilə bərabər tutulur.

Nəticə.

Beləliklə biz, auditor xidmətinin yaranma tarixini, anlayışını, mahiyyətini araşdırdıq. Həmçinin ölkəmizdə auditor xidmətinin təşkilini, sərbəst auditor olmağın şərtlərini, tətbiqi sahələrini, auditorların hüquq və vəzifələrini, onların məşğuliyyəti öyrənilən mövzudan aydın olur. Dövlətimizin vergi siyasətini həyata keçirməkdə, hüquq-mühafizə orqanlarının

jinayətkarlıqla mübarizə fəaliyyətində auditor xidmətinin rolunu və əhəmiyyətini danılmazdır.

Həmçinin bu mövzu auditin formaları, təşkili, nəticələrinin rəsmiyyətə salınması, auditə jəlb olunan müəssisənin maliyyə-təsərrüfat sahələri haqqında məlumat verməklə bərabər, eyni zamanda auditor yoxlamalarının HMO-nın fəaliyyətində əhəmiyyəti və rolununun böyük olması aydın olur.